

המ"א סק"ד "ואם ראה שלא יוכל לסיים עם הש"צ יתחיל בשעה שהש"צ אומר יברכך. (ל"ח)". ואח"ז מביא המ"א דברי הזוהר שאין לאומרו בעת "שים שלום". ולכאורה נראה דאין כוונת המ"א דמשום הזוהר יאמרו את הרבון בעת יברכך, דהרי אדרבה בתחלה הביא דברי הלחם חמודות שיתכן שלא יספיק לומר את כל הרבון בעת שאומר הש"צ שים שלום, ולכן יתחיל בעת שאומר הש"צ יברכך ואז בעת אמירת יברכך עם שים שלום יספיק לומר את הרבון. ואח"ז מביא המ"א דברי הזוהר שאין לאומרו בעת שים שלום, וממילא אין לאומרו כלל, דהרי בודאי שאי אפשר להספיק לאומרו בעת אמירת הש"צ יברכך, וכפי שטוען הבגד"י, והרי יותר מזה חזינן במ"א שיתכן שבעת אמירת הש"צ שים שלום ג"כ לא יספיק, אלא נראה דכוונת המ"א דמשום הזוהר אין לאומרו כלל.

ד. שעה"צ סק"ו
ל"ח וש"א ומה שהקשה במ"א מזוהר על הרמ"א עיין בבגדי ישע שיישבו. ז"ל הבגד"י "ק"ל על המ"א סק"ד ואין ראייתו מכרעת דאין להקשות מתפילה המסורה לרבים שהרי מפסיקים אפילו באמצע ברכה בזכרנו ומי כמוך ודומיהן וכוונת הזוהר על תפלת יחיד ע"כ אין להוציא כוונת הדברים מפשטן כנ"ל ברור. ועוד היאך אפשר לומר כל הרבון בשעה שאומר פסוק יברכך אלא ודאי ר"ל כמ"ש הוא הנכון ודו"ק".

מה שהקשה הבגד"י היאך אפשר לומר כל הרבון בשעה שאומר הש"צ יברכך, ר"ל דהבין הבגד"י במ"א דהיות שאי אפשר לומר את הרבון בעת שאומר הש"צ שים שלום וכדאיתא בזוהר, לכן יש לאומרו בעת אמירת הש"צ יברכך, וע"ז הקשה הבגד"י דזה אי אפשר. אבל לכאורה נראה שאין זה כוונת המ"א, וז"ל

הלכות נפילת אפים והלכות תפלה

סימן קל"א

דיני נפילת אפים

דהשו"ע כאן דאין להפסיק לפני נפ"א, ולדברי המ"ב כאן א"ש דלש"צ אין להפסיק אף לא לשיחה בעלמא. ובלא"ה יש ליישב דהמ"ב שם מיירי אף בימים שלא אומרים תחנון אפ"ה אינו רשאי להפסיק. ועיין מחצה"ש סק"א, ועיין מש"כ בשי"ה קי"א אות ט' לבאר דברי

א. מ"ב סק"א
ודוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה בעלמא לית לן בה. כתב המ"ב בסימן קי"א סק"י דהש"צ אינו רשאי להפסיק לאחר תפלה שבלחש רק לדבר מצוה כגון איש"ר ולא לדבר הרשות. ולכאורה בלא"ה אסור להפסיק משום דינא

תפלתו כ"כ נשמעת" ומשמע דמ"מ נשמעת לכן פשיטא דצריך ליפול על פניו.

ד. מ"ב סק"ב

מותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר ואך שלא יפסיק באמצע. עיין בפמ"ג א"א סק"א דהיינו אף במרחק יותר מד"א ממקום שהתפלל, וזה ביאור דברי המ"א "מקום אחר". ויל"ע אי שרי אף ברשות אחר וכלומר שמו"ע במקום אחד ונפ"א בחדר שני. ומסתימת הדברים משמע לכאורה דאף בכה"ג שרי.

ה. מ"ב סק"ג

ונוהגים לכסות הפנים בבגד ולא די כיסוי היד שנופל פניו עליה לפי שהיד והפנים גוף אחד הם ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. משמע לכאורה דכשיש בית יד מבגד עליון ע"ג ידו ש"ד, דבזה אין הגוף מכסה את עצמו אלא הבגד שעל ידו, וכן הוא המנהג.

ושמעתי להעיר מדברי המ"ב בסימן ב' ס"ק י"ב לגבי הרוצה לברך ואין לו במה לכסות ראשו כתב המ"ב וז"ל "אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו דאז הוי שפיר כיסוי לכו"ע". ולכאורה מדוע כתב המ"ב שממשיך הבית יד של הבגד על היד, אמאי לא סגי שיניח ידו עם הבית יד ע"ג ראשו ובזה יש כיסוי ראשו בבית יד. וכתב הב"ח בסימן צ"א ד"ה ויכסה שהוא המקור לדברי המ"ב בסימן ב' וז"ל "ומיהו נוהגין להמשיך הבית יד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי מבית היד כמו משאר בגד כשאין הגוף לבוש בו", עכ"ל. מבואר בזה בדברי הב"ח לכאורה דכיסוי מקרי רק מבגד שאין הגוף לבוש בו, ולכן בעינן

המ"ב שם "כגון איש"ר ולא לדבר הרשות".

ב. מ"ב סק"א

ואפילו בתוך נפילת אפים ג"כ מותר לענות איש"ר וכל דבר קדושה. יל"ע אי "וכל דבר קדושה" שכתב המ"ב ר"ל ברכו וכן אמר דהקל הקדוש וש"ת שדינם שוה לאיש"ר ור"ל דמפסיק לכל מה שמותר להפסיק בברכות ק"ש באמצע הפרק, אבל לשאר אמן אסור להפסיק, או כוונת המ"ב "וכל דבר קדושה" ר"ל דלא רק איש"ר וכיוצ"ב מותר אלא אפילו שאר אמן, וכדין מה שמותר להפסיק בפסוד"ז.

ועיין בשע"ת סק"א דהביא בשם ש"צ דמפסיק "כדין ק"ש ולא יותר", ולפ"ז אין להפסיק לשאר אמן. וממשיך השע"ת "והמנהג פשוט לענות קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה", ולכאורה בא להוסיף דיש לענות לכל אמן.

ועיין בפמ"ג משב"ז סק"א דכתב דבין שמו"ע לנפ"א אסור להפסיק לדבר הרשות אבל לאיש"ר ולאמן של ברכות מפסיק. ובלישנא דהמ"ב משמע דבתוך נפ"א חמירא מדין בין שמו"ע לנפ"א מהא דכתב "ואפילו בתוך נפ"א", נמצא לפ"ז דבתוך נפ"א, לא יענה לשאר אמן אלא רק לאיש"ר וכיוצ"ב דהיינו ברכו ואמן לאחר דאמירן בעלמא, וכן דהקל הקדוש וש"ת, ועיין.

ג. מ"ב סק"ב

מיהו אם עבר ודבר פשיטא דצריך ליפול על פניו. הא דס"ל למ"ב בשם דה"ח בפשיטות דאם עבר ודבר אעפ"כ צריך ליפול על פניו, הוא מהא דכתב הב"י ד"ה וכתבו ומובא במ"ב סק"א דע"י הפסק בדיבור בין שמו"ע לנפ"א "לא היתה

לנגדי תמיד וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני". והמ"ב הוסיף "יכוין" והוא עפ"י שו"ע הגר"ז כאן ס"א דכתב כן.

ח. מ"ב פק"ו

והעיקר להטות בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על צד ימין משום כבוד תפילין, ובערבית או כשאין לו תפילין בשמאלו יטה על צד שמאל, וכן דעת הט"ז ומ"א שאין לשנות ממנהג זה, וכן נהגו העולם. נמצא דהכונה שכתב המ"ב בסק"ה דיש לכוין "שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני" – יש לכוין כן רק בשחרית, ולא במנחה. ואיטר שלעולם נופל על יד שמאל, לעולם לא יכוין כוונה זו.

ט. מ"ב פק"ו

(ואפילו להגר"א דסובר דהעיקר כהמחבר דתמיד על שמאל מ"מ אם מתפלל בביהמ"ד והעולם נוהגין כהרמ"א מ"מ אסור לשנות משום לא תתגודדו.) ונראה פשוט דבמקום שנוהגין כהרמ"א ונופלים בשחרית על יד ימין ויש שם איטר שמניח תפילין בימין ולכן נופל בשמאל, בזה לא הוי לא תתגודדו, דאדרבה כולהו נוהגין כהרמ"א שאין נופלים על יד שיש שם תפילין, וכן כשאחד אין לו תפילין יפול בשמאלו אף שכל הצבור נופלים על ימין וכמש"כ להדיא הרמ"א, ולא הוי בזה לא תתגודדו ומטעם הנ"ל. וכן להיפך שלכל הצבור אין תפילין, ויש יחיד שיש לו תפילין וכגון בנפ"א בסליחות לפני שחרית, אף שהצבור נופלים על יד שמאל, והיחיד על יד ימין אין בזה לא תתגודדו ומטעם הנ"ל.

שימשיך בית היד ע"ג ידו, אבל כשהבית יד על גבי ידו לא מקרי כיסוי כיון שהגוף לבוש בו בטל לגוף, ולא הוי כיסוי בהכי. ולפ"ז צ"ע היאך כאן לענין נפ"א מהני בית יד שע"ג ידו.

והנראה מוכרח בזה, דאי בית יד לא מהני משום דבטל לגוף אזי גם כשימשיך בית היד על היד ג"כ לא יהני דאכתי בטל לגוף, אלא ודאי דלא אמרינן בזה שהבית יד בטל לגוף, ומש"כ הב"ח "כמו משאר בגד כשאין הגוף לבוש בו" ר"ל דהבית יד הוי כיסוי כשם שאר מלבוש דהוי כיסוי, ובאמת הא דכתב הב"ח "להמשיך בית היד" אינו לעיכובא, אלא כן המציאות באופן רגיל, אבל בית יד שע"ג ידו אף בלא שממשיכו לכף ידו ג"כ הוי כיסוי, ולכן שפיר הוי כיסוי לענין נפ"א. ועיין במ"ב סימן צ"א סק"י דהביא דברי הב"ח בלא סיום דברי הב"ח.

י. מ"ב פק"ד

ונמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על יד ימינו היה להיפך, ולא יתכן לעבד להיות אחורי פניו כלפי אדוניו. מבואר בזה דכשנופל על יד שמאל עליו להטות פניו כלפי ימין, ובזה פניו כלפי שכינה שהוא בימין.

ז. מ"ב פק"ה

כי השכינה נגד האדם ונמצא שמאל השכינה כנגד ימינו וכשהוא מטה על ימינו והשכינה כנגדו יכוין שמאל תחת לראשי וימינו תחבקני. מבואר בזה דכשנופל על יד ימין עליו להטות פניו כלפי שמאל, ובזה פניו כלפי ימין השכינה. ודע דבכ"י איתא בשם הרוקח בזה"ל "כי השכינה כנגד האדם שויתי ה'

י. מ"ב סק"ז. שעה"צ סק"ז

וש"צ העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון. ובשעה"צ מ"א. ז"ל המ"א סק"ג ש"צ יטה ראשו לצד התיבה והמ"ב הוסיף וכתב "טוב" וכתב "מעט", והוא משו"ע הגר"ז ס"א.

יא. מ"ב סק"ז

וש"צ העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון. דברי המ"ב קאי לגבי מנחה שבזה נופלין על יד שמאל ופניו כלפי ימין, ואי יעשה כן הש"צ העומד מימין הארון נמצא שאחורי פניו כלפי הארון ולכן כתב המ"ב שיטה ראשו מעט כלפי הארון. אבל בשחרית שנופלין על יד ימין ופניו כלפי שמאל, נמצא שהש"צ ג"כ פניו כלפי הארון ואין עליו לשנות כלום משאר הצבור — כן מבואר להדיא במחצה"ש סק"ג, עיי"ש.

יב. מ"ב סק"ז

וש"צ העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון. כתב המ"א סק"ג דהלכה זו קיימת לא רק לגבי הש"צ אלא לכל היושבים מימין הארון ונמצא דבמנחה אחוריהם כלפי הארון, דצריכים להטות מעט כלפי הארון. והא"ר בסק"ב פליג וכתב שזה נאמר רק לגבי הש"צ שהוא סמוך ממש לארון ולא לשאר הצבור, ודלא כמ"א. ומסתימת המ"ב משמע לכאורה דנוקט כא"ר.

והנה כדי לקיים דינא דהשו"ע בס"ב דנפ"א במיזב דוקא, נהגו הש"צ לילך ולישב במקום שהצבור מתפללים, וזה מותר לכתחלה וכמש"כ המ"ב סק"ב, ונמצא לדברי הא"ר והמ"ב דבכה"ג לא יצטרך הש"צ להטות ראשו מעט כלפי הארון.

יג. מ"ב סק"ז

ומי שמניח תפילין גם שם [במנחה] יפול על ימינו, ועיין בח"א שמצדד דאז יוכל לסמוך על דעת הגר"א וליפול על שמאלו. הא דכתב המ"ב דהמניח תפילין במנחה יפול על ימינו, אף שכל הצבור נופלים על שמאלם, אין בזה לא תתגודדו, דאדרבה כולהו נופלים על יד שאין בו תפילין וכמש"כ לעיל אות ט'.

אמנם בדברי הח"א חזינן לא כן. דז"ל הח"א בכלל ל"ב סל"ג "ונ"ל דאף שנוהגין כרמ"א ולכן אם מתפלל בביהכ"נ ובביהמדר"ר אסור לשנות משום לא תתגודדו, מ"מ נ"ל דבמנחה אפילו המניח תפילין, יפול על שמאלו אפילו כשמתפלל ביחיד". וביאור תיבת "אפילו" שכתב הח"א ביאורו לכאורה, דלא מיבעיא היכא שהיחיד המניח תפילין במנחה מתפלל עם הצבור פשיטא דיפול על שמאלו כפי כל הצבור ומשום לא תתגודדו, אלא אפילו מתפלל ביחיד שבזה אין לא תתגודדו, ולכאורה עליו ליפול על ימינו, משום התפילין שבשמאלו, אפ"ה יפול על שמאלו דבזה יוכל לסמוך על הגר"א.

חזינן בדברי הח"א דפשיטא ליה דהמניח תפילין במנחה בשמאלו יפול על שמאלו ומשום דאם יפול על ימינו יש בזה לא תתגודדו, וזה דלא כנ"ל אות ט' דאין בזה לא תתגודדו וכדמוכח ברמ"א, ובמ"ב כאן דס"ל דיפול על ימינו, ונראה דמשו"ה לא הביא המ"ב דברי הח"א כפי שהוא בלשונו דבצבור יפול על שמאלו גם לא משום שיטת הגר"א אלא משום לא תתגודדו, ורק ביחיד יפול על שמאלו משום שיטת הגר"א, אלא הביא המ"ב דברי הח"א דגם בצבור יפול על שמאלו משום דעת הגר"א, והיינו משום שיטתיה

להתפלל בישיבה, ובעמידה, ובנפילת אפים. מכאן דפסוד"ז או עכ"פ ברכות ק"ש וק"ש אומרים בישיבה וזה כוונת המ"ב בשם הטור התפללנו בישיבה, ועיין רמ"א סימן נ"א ס"ז דנהגו לעמוד בב"ש ובויברך דוד ובשתבח ומשמע דשאר פסוד"ז אמרינן במישוב, ועיין מ"ב סימן נ"ט ס"ק י"ב דקדושת יוצר טוב לאומרו במישוב, ובלישנא דהטור שהביא המ"ב כאן מוכח הכי.

פז. מ"ב פק"ט
וראוי לומר "ואנחנו לא נדע" בישיבה, "מה נעשה" בעמידה [של"ה ואחרונים]. במ"א סק"ד וכ"ה בבא"ה סק"ג איתא "ושניהם בקול רם". וז"ל השל"ה עניני תפלה ד"ה ואומרים "וראיתי ש"צ אחד שהיה ש"צ הגון במאד והיה מנהגו לומר אלו התיבות ואנחנו לא נדע מה נעשה בקול רם ואנחנו לא נדע אמר בישיבה, מה נעשה אמר בעמידה, והיה אומר שכן קבלה בידו". עכ"ל. והמ"ב השמיט דיש לאומרם בקול רם. והוא עפ"י דרך החיים שג"כ השמיט וז"ל בהלכות תחנון סי"א "ראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה, (מ"א ס"ק ל"א)". עכ"ל.

פז. מ"ב פק"ט
וראוי לומר "ואנחנו לא נדע" בישיבה, "מה נעשה" בעמידה, [של"ה ואחרונים]. יל"ע היכא שעמד לפני אמירת "ואנחנו לא נדע" וכגון לצורך עניית איש"ר בקדיש, עיין רמ"א סימן נ"ו ס"א ובמ"ב שם, אי ג"כ ראוי לישוב לאמירת "ואנחנו לא נדע" ולעמוד שוב לאמירת "מה נעשה", ולכאורה צ"ל דה"ה בזה. ועיין מחצה"ש סק"ד דכתב דלא ידוע

דאף אם יפול על ימינו אין בזה לא תתגודדו.

ובזה ניחא הא דכתב המ"ב ועיין בח"א "שמצדד" ולכאורה לא מובן לישנא דהמ"ב "מצדד" הרי הח"א כתב כן להדיא, ולנתבאר א"ש, דלישנא דהמ"ב "דאז יוכל לסמוך על דעת הגר"א וליפול על שמאלו" זה אינו הסבר נכון לח"א לגבי המתפלל בצבור, ולכן כתב המ"ב בלישנא שמצדד.

יד. (1) מ"ב פק"ח
לפי מנהגו. ובמדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון וכו'. כתב הרמ"א "ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו". וכתב המ"ב לפי מנהגו ובמדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון וכו'. ולכאורה משמע דבמדינות אלו נהגו לאחר שנפל על פניו והגביה ראשו לומר רחום וחנון. וידוע שזה אינו ובשעת נפילה אומרים רחום וחנון. ומקור דברי המ"ב הוא במ"א אשר קאי על דברי השו"ע בס"ב נפילת אפים מיושב ולא מעומד, ושם כתב המ"א במדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון, ומבואר דקאי על שעת נפילה. וברור דצ"ל דגם המ"ב מוסב על שעת נפילה, ולפ"ז צ"ל דהבין המ"ב בביאור דברי הרמ"א במש"כ "וכל מקום ומקום לפי מנהגו" קאי על תחילת הסעיף, על שעת הנפילה ולא על לאחר נפילה. ועיין שונה הלכות כאן סי"ז דכבר ביאר כן בלישנא דהמ"ב וז"ל "נוסח התחנון כל מקום לפי מנהגו ובמדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון וכו' ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב כפי המנהג". עכ"ל.

יד. (2) מ"ב פק"ט
לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם